

ENGELLİLİK VE ETİK

**Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı**

ENGELLİLİK KONUSUNDA ORTAYA ÇIKAN ETİK SORUNLAR

- ✓ Tanım sorunu
- ✓ Empati sorunu
- ✓ Yaklaşım modeli sorunu
- ✓ Kapsam sorunu
- ✓ Sınırlı kaynakların dağıtımı sorunu

TANIM SORUNU

- Çeşitli uluslararası kuruluşlar özürlülük (disability) ve engellilik (handicap) terimlerini tanımlamışlardır (WHO 1980 ve 1993- ICIDH*).

*ICIDH: International Classification of Impairments and Disabilities and Handicaps

TANIM SORUNU

- **Noksanlık/Yetersizlik/Bozukluk [Impairment]**
- Psikolojik, fizyolojik ve anatomik **yapı** ya da **fonksiyonda** her hangi bir **kayıp** ya da **anormallik**

TANIM SORUNU

- **Özürlülük/Sakatlık [Disability]**
- Normal bir insanın yapacağı şekilde ya da sınırları içinde bir **aktiviteyi yapma yeteneğinde** (**bir bozukluk sonucu**) her hangi bir **kayıp** ya da **kısıtlanma** durumu

TANIM SORUNU

- **Engellilik [Handicap]**
- Bir kişi için, o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olan **normal rolünü** yerine getirmesini **önleyen** ya da **sınırlayan bir dezavantaj**

TANIM SORUNU

- Bu tanımlarda temel ayırım, **özürlülüğün birey** bağlamında, **engelliliğin** ise **toplum** bağlamında tanımlanmasıdır.

TANIM SORUNU

- Bu tür bir ayrıma karşı çıkanlar iki temel sava dayanırlar.
 - ✓ Her iki kavram da değer yüklüdür. Aralarında yalnızca derece farkı vardır.
 - ✓ Bağlamsal fark savı temelsizdir; çünkü bir insan durumunun engelleyici olduğu savı ancak o insanın fiziksel varlığının ötesinde bir başka oluşa referans verilerek anlaşılabilir. Yani her iki durumda da dışsal etken söz konusudur.

TANIM SORUNU

- Farklı tanımların gerekliliğini savunanların buna yanıtı
 - Pratik gereklilik
 - Yarar/bedel
 - Klinik pratik
 - Bireyin yaşam amaçları
 - Bazı temel hareketlerin evrensel olarak var olması

EMPATİ SORUNU

- **Engellinin yaşamını ve sorunlarını anlamak ve kavramak**, engellilik deneyimi olmayan birey için önemli güçlükler içerir.
- Hatta kimi düşünürlere göre böyle bir kavrayış **olanaksızdır.**
- “Engelliler” denebilecek **homojen bir grup yoktur.**

EMPATİ SORUNU

- Engelliliğin başlama yaşı, türü, engellinin ekonomik olanakları ve engelin yaşam döngüsündeki yerine göre, engelliliğe yaklaşımları ve ona yönelik tepkileri, gereksinimleri ve beklentileri çok farklı insanlardan oluşan **heterojen** bir grup söz konusudur.
- Belki de engellilikte tek ortak bölen **etiketlenme (stigmatizasyon)** dir.

EMPATİ SORUNU

- **Engellilerin acıları ile ilgili kestirimlerimiz**, engelli birinin yaşamının içerdiği gerçeklerden çok, bizim **kendi korkularımızın ürünüdür.**
- Empati sorunu, **engellinin engeli olmayan birinin normlarına yaklaşabilmesi** söylemini hem ortaya çıkarmış, hem de bu söylemin engelliler de dahil tüm **toplumun ortak dili** haline gelmesini sağlamıştır.
 - ✓ Örneğin; engelli olduğu halde ressam olan kişinin öyküsü YA DA tekerlekli sandalye yarışları.

YAKLAŞIM MODELİ SORUNU

- Yaşam olaylarının ya da hastalıkların yol açtığı **bozukluklar özürlülüğün olmazsa olmaz** koşuludur.
- Bu zorunluluk özürlülüğe **tıbbi bir boyut** kazandırmaktadır.
- Ancak **özürlünün temel sorunu** tıpla değil, **yaşamla** ilgilidir.
- Bu nedenle birçok ülkede engellilerin hakları, azınlık hakları hareketine benzer bir hareketle ilerlemiştir.

YAKLAŞIM MODELİ

SORUNU

- Azınlık hakları **“ayrımcılık karşıtlığı”** temel kavramı çerçevesinde oluşur.
- Her azınlık, engelliler de içinde olmak üzere, insanlar arası farklılıklar yelpazesi bağlamında bir insanlık durumuna karşılık gelir.
- Bu kabul kolayca ilkelere dönüşür ve yasal düzenlemelerle nesnel olarak uygulanabilir duruma gelir (Haklara dayalı düşünme).

YAKLAŞIM MODELİ

SORUNU

- **Medikal model**de engellilerin gereksinim duyduğu her şey bir **tıp sorunu** durumuna gelir.
- Tıp, normal olana tutkuyla bağlı olduğu için, engellileri bu açıdan ele alarak onlara zarar verebilir.

Örneğin;

- Hekim engelliliği ortadan kaldırmak için kabul edilemez riskler alabilir.
- Engelli yaşamı ortadan kaldırmak hedefini temel alıp, bu tür yaşama uyumda yardımcı olabilecek tıp olanaklarını gündemlemede yetersiz kalabilir

YAKLAŞIM MODELİ SORUNU

- **Medikal model**de yüksek teknoloji kullanan, akut sağlık bakımına yönelik sağlık sistemleri temel eksenini oluşturduğundan, **engellilik yaratan süreğen hastalıklarla** baş etme becerisi sınırlı kalır.
- Çünkü bu sistemler **uzun süreli bakım verecek**, hedeflerini sınırlı tutacak biçimde **yapılanmamışlardır**.

YAKLAŞIM MODELİ SORUNU

- **Sosyal model**de engellilik, **tıbbi da içine alan, daha genel bir yaklaşımla** ele alınır.
 - ✓ **Engelliliği** bir hastalık değil, **bir insanlık durumu** olarak kabul eder.
 - ✓ **Bozukluğu fiziksel bir dışavurum** olarak görür. Böyle bir dışavuruma sahip birey **destekleyici olmayan bir ortamla karşılaşırsa özürlülük** ortaya çıkar.
 - ✓ Söz konusu ortam **yaşamsal olanakları olanaksız kılacak** düzeyde engelleyici ve kısıtlayıcı olursa **engellilik** ortaya çıkar.

YAKLAŞIM

MODELİ SORUNU

- **Sosyal model**; engellilerin yaşamlarını kolaylaştırıcı teknolojileri, çalışma olanaklarını, kamu desteğini göz önüne aldığı gibi, engelliliğin ailesel süreçlere etkisi (kadın emeği ve işgücü), nüfus açısından engelliliğe yönelik politikalar ve bunların toplumsal süreçlere etkisi gibi daha geniş bir kapsamlı sorunları da gündemler.

KAPSAM SORUNU

- Engelliliğin bireyin yaşam döngüsünde kapladığı alan ve onun insan oluşuna yaptığı etki, konunun sınırlarını belirsizleştirmektedir.
- Bu belirsizlik engelliliğe karşı benimsenen tutumlarda önemli bir ikileme neden olmaktadır.
 - ✓ **İnsanlara farklılıklarına göre davranmak ne zaman bu farklılıkları zarar verecek şekilde vurgular ve onları etiketler?**
 - ✓ **İnsanlara eşit davranmak ne zaman onların farklılıklarına duyarsız kalmak anlamına gelir ve onları etiketler?**

KAPSAM SORUNU

- **Bu ikilemi değerlendirirken temel alınması gereken değerler**
 - ✓ **Engellinin tam insan oluşunu kabul etmek**
 - ✓ **Vatandaşlık haklarını gözetmek**
 - ✓ **Farklılıklarına saygı göstermek**
 - ✓ **Yaşamına saygı göstermek**
 - ✓ **Bireysel onuruna saygı göstermek**
 - ✓ **Temsil edilmesini sağlamak**
 - ✓ **Dayanışma içinde olmak**
 - ✓ **Fırsat eşitliği sağlamak**

SINIRLI KAYNAKLARIN DAĞITIMI SORUNU

- Engellilerin herhangi bir engele sahip olmayanlarla eşit koşullara kavuşması için kullanılacak kaynakla, engelli olmayan daha fazla bireylerin kendi varoluşlarını gerçekleştirmeleri olanaklıdır.
- **O halde sınırlı kaynakların engellilere olanak sağlamak amacıyla kullanılmasını nasıl haklı çıkarabiliriz?**

SINIRLI KAYNAKLARIN DAĞITIMI SORUNU

- Toplum kavramının temelinde bireylerin çeşitli özgürlüklerinin sınırlanmasını kabul etmeleri karşılığında, kendilerine adil ve eşitlikçi davranılması varsayımı vardır.
- **Sağlık hizmeti gerekene gerektiği kadar hizmet seviyesiyle, toplumun varlığı da herkese adil ve eşitlikçi davranış seviyesiyle temellendirilir.**
- Engelliler için toplumun herhangi bir bireyine oranla daha fazla sağlık harcaması yapıldığı savı tartışmalıdır.

SINIRLI KAYNAKLARIN DAĞITIMI SORUNU

- Toplumun engelliliğe yaklaşımı onun insan tasarımı ve etik evreniyle ilişkilidir.
- Engelliliği insani farklılıklardan biri olarak kabul eden ve azınlık hakları açısından ele alan toplumlarda, kamu yararı ve toplumun daha az şanslı olan bireyelerine karşı sorumluluğu savları geçerli değildir.

SINIRLI KAYNAKLARIN DAĞITIMI SORUNU

- **Bu toplumlarda insan hakları bağlamında eşitlik temel değerdir.**
- Aileler çocuklarının engelli doğmaması için her şeyi yapmakla yükümlüyken, toplum da engellilerin yaşamını kolaylaştırmak için her şeyi yapmakla yükümlü tutulmuştur.

UNUTMAYINIZ!

- Engellilik kavramı **etiketlemelerle, önyargılarla, ayrımcılıklarla, aşağılamalarla, toplumsal dışlamalarla** ve bu tutumlar arasındaki gelişme ve gerilemelerle belirlenmiş **bir tarihe** sahiptir.
- Bu tarihsel değer yüklülük **BİZ NORMALER vs. ÖZÜRLÜ ONLAR** karşıtlığını dayatmaktadır. Bu noktada **empati temel** bir öneme sahiptir.

UNUTMAMAMAYA DEVAM EDİNİZ!

- **“Engelliler” denebilecek homojen bir grup yoktur.** Engelliliğe yönelik tepkileri, gereksinimleri ve beklentileri çok farklı insanlardan oluşan heterojen bir grup söz konusudur.
- Ancak **özürlünün temel sorunu tıpla değil, yaşamla ilgilidir.**

UNUTMAMAMAYA DEVAM EDİNİZ!

- Bireyin ve toplumun engelliliğe yaklaşımı onun **insan tasarımı ve etik evreniyle** ilişkilidir.
- Engelliliğe yaklaşımda **medikal modelin benimsenmesi** durumunda engellilerin gereksinim duyduğu her şey bir tıp sorunu durumuna gelir. Bu da **önemli etik sorunlara yol açar.**
- **Sosyal modelde engellilik, tıbbı da içine alan daha genel bir yaklaşımla** ele alınır.

Bir hekim için,

“İnsana dair hiçbir şey,
Bana yabancı değil.”

olmalıdır.

«Homo sum; humani nihil a me alienum puto»

«Ben bir insanım; ve insana dair hiçbir şey bana yabancı değildir.»

Publius Terentius Afer (MÖ 195?-159)